

TRÆK AF OVERVÆLTNINGSLÆREN¹⁾

AF P. NØRREGAARD RASMUSSEN

DET er en saare naturlig ting, at der i dag findes omraader indenfor den økonomiske teori, som er forblevet uberørte af de store fremskridt de sidste 25 aar har kunnet opvise. Ikke alle omraader har med ét kunnet blive bearbejdet ud fra de nye synspunkter — hvormed jeg ikke alene tænker paa »the keynesian revolution«, men helt generelt paa de fremstød i hypotesedannelse og systematisk empirisk verifikation, som er sket efter den første verdenskrig.

Et saadant i den nyeste tid forholdsvis udyrket felt udgør overvæltningsslæren. Da L. V. Birck i 1912 udgav »Ejendomsskatter og Ejendomspriser«, skrev han i forordet: »Af sammenhængende Afhandlinger over Skatteovervæltning staar endnu Seligmans »shifting an incidence« som Textbog paa dette Omraade«. Man kan vist roligt sige, at disse ord stadig — 35 aar efter — staar ved magt — hvilket forhold maaske ganske godt illustrerer, at vi her staar overfor et omraade, som maaske kunde trænge til en fornyet behandling. (Første udgave af Seligmans bog²⁾ udkom i 1899).

Det følgende pretenderer slet ikke at være et saadant »nyt« fremstød eller en »korrekturlæsning« af overvæltningsslæren i lys af den økonomiske videnskabs seneste udvikling. Der tilsigtes blot at trække enkelte sider af overvæltningsslæren frem til fornyet debat — uden at det iøvrigt vil være muligt her at gaa i detaljer. Og selv meget vigtige dele af overvæltningsslæren — f. ex. den i tilknytning til ejendomsskatter udarbejdede — lades i det følgende uomtalte.

2. For saa vidt som meget store dele af en undersøgelse af skatternes overvæltning maa blive en undersøgelse af visse prisreaktioner, vil det være klart, at pristeorien som saadan kommer til at udgøre fundamentet for det meste af overvæltningsslæren. Dette forhold kommer iøvrigt meget klart til syne ved en dogmehistorisk betragtning, idet en saadan viser, at en egentlig overvæltningsslære først dukker op samtidig med opbygningen af en generel

¹⁾ Denne artikel er et stærkt forkortet uddrag af en besvarelse af Aarhus Universitets prisopgave i økonomi for 1946: »Der ønskes en Undersøgelse af Skatternes Overvæltning under Nutidens økonomiske Forhold«.

²⁾ »The Shifting and Incidence of Taxation« — her er anvendt 4. udg., New York 1927.

TRÆK AF OVERVÆLTNINGSLÆREN¹⁾

AF P. NØRREGAARD RASMUSSEN

DET er en saare naturlig ting, at der i dag findes omraader indenfor den økonomiske teori, som er forblevet uberørte af de store fremskridt de sidste 25 aar har kunnet opvise. Ikke alle omraader har med ét kunnet blive bearbejdet ud fra de nye synspunkter — hvormed jeg ikke alene tænker paa »the keynesian revolution«, men helt generelt paa de fremstød i hypotesedannelse og systematisk empirisk verifikation, som er sket efter den første verdenskrig.

Et saadant i den nyeste tid forholdsvis udyrket felt udgør overvæltningsslæren. Da L. V. Birck i 1912 udgav »Ejendomsskatter og Ejendomspriser«, skrev han i forordet: »Af sammenhængende Afhandlinger over Skatteovervæltning staar endnu Seligmans »shifting an incidence« som Textbog paa dette Omraade«. Man kan vist roligt sige, at disse ord stadig — 35 aar efter — staar ved magt — hvilket forhold maaske ganske godt illustrerer, at vi her staar overfor et omraade, som maaske kunde trænge til en fornyet behandling. (Første udgave af Seligmans bog²⁾ udkom i 1899).

Det følgende pretenderer slet ikke at være et saadant »nyt« fremstød eller en »korrekturlæsning« af overvæltningsslæren i lys af den økonomiske videnskabs seneste udvikling. Der tilsigtes blot at trække enkelte sider af overvæltningsslæren frem til fornyet debat — uden at det iøvrigt vil være muligt her at gaa i detaljer. Og selv meget vigtige dele af overvæltningsslæren — f. ex. den i tilknytning til ejendomsskatter udarbejdede — lades i det følgende uomtalte.

2. For saa vidt som meget store dele af en undersøgelse af skatternes overvæltning maa blive en undersøgelse af visse prisreaktioner, vil det være klart, at pristeorien som saadan kommer til at udgøre fundamentet for det meste af overvæltningsslæren. Dette forhold kommer iøvrigt meget klart til syne ved en dogmehistorisk betragtning, idet en saadan viser, at en egentlig overvæltningsslære først dukker op samtidig med opbygningen af en generel

¹⁾ Denne artikel er et stærkt forkortet uddrag af en besvarelse af Aarhus Universitets prisopgave i økonomi for 1946: »Der ønskes en Undersøgelse af Skatternes Overvæltning under Nutidens økonomiske Forhold«.

²⁾ »The Shifting and Incidence of Taxation« — her er anvendt 4. udg., New York 1927.

pristeori³). Hos f. ex. Marshall kommer denne forbindelse tydeligt til syne. Marshall har medtaget vigtige dele af overvæltningsslæren (saaledes i V. bog, kap. IX), men nærmest for at belyse og repetere prisdannelsens love — jfr. følgende bemærkning⁴): »... there is scarcely any economic principle which cannot be aptly illustrated by a discussion of the shifting of the effect of some tax ...«

Man kan saaledes sikkert sige, at overvæltningsslærens mulighed for at give en realistisk vejledning i spørgsmaalet om skatternes overvæltning afhænger helt af mulighederne for at give en »korrekt« beskrivelse af prissystemet.

3. Det er for saa vidt helt naturligt, at man i overvæltningsslæren ganske særligt har interesseret sig for de saakaldte »indirekte« skatter — og ganske særlig stykskatten (samt ejendomsskatterne). Der er her et omraade, hvor skatternes indflydelse paa priserne er ganske anderledes aabenbar end f. ex. indkomstskattens.

Arbejdet med stykskattens overvæltning har imidlertid været præget af to vigtige indskrænkninger. For det første har man i det væsentlige indskrænket sig til at behandle to specielle markedsformer, nemlig paa den ene side »fri konkurrence« og paa den anden side »det rene monopol«. For det andet har man i reglen indskrænket sig til at give en partiel analyse, d. v. s. undersøgt virkningerne paa den beskattede vares pris, mens man i hovedsagen har set bort fra de videre virkninger. Om dette sidste forhold skal jeg senere gøre nogle enkelte bemærkninger.

Resultatet af en partiel undersøgelse af en konstant stykskats overvæltning under fri konkurrence vil være velkendt⁵). Analysen kan dels tænkes gennemført som en »udbudsanalyse«, d. v. s. man lader skatten »komme til syne« i overvæltningsbilledet ved en forskydning af udsædskurven, eller som en »efterspørgselsanalyse«, hvor man lader skatten vise sig som en forskydning af efterspørgselskurven. Man kan vælge som man har lyst — eller som man mener er mest hensigtsmæssigt. Hvis man lader udbudskurven forskydes, finder man umiddelbart den nye pris, d. v. s. den pris, køberen maa betale for varen. Hvis man derimod lader efterspørgselskurven forskydes, finder man den pris, som sælgeren modtager. Køberens pris findes da ved hertil at lægge skatten pr. stk.

Man ser iøvrigt ogsaa heraf, at det skulde være ligegyldigt, om skatten lægges paa køberen eller paa sælgeren — sælger- og køberpris bliver den samme⁶).

³) Man kan henvise til Seligmans indgaaende behandling af overvæltningsslærens historie i 1. del af »The Shifting and Incidence«.

⁴) »Principles of Economics«, 8. udg., p. 413.

⁵) En fremstilling heraf findes hos alle overvæltningsforfatterne, se f. ex. Seligmann, l. c. p. 228 ff. og von Mering: »Die Steurüberwälzung«, Jena 1928, p. 50 ff.

⁶) Jfr. iøvrigt Edgeworth: »The Pure Theory of Taxation«, Economic Journal 1897, p. 56.

Iøvrigt bliver billedet af stykskattens overvæltning under fri konkurrence saare simpelt, om man anvender »Daltons formel«⁷⁾. Lad efterspørgsels- og udbudselasticiteterne være defineret som:

$$\bar{\epsilon} = \frac{\Delta x}{\Delta p} \frac{p}{x} \text{ og } \bar{\eta} = \frac{\Delta x}{t - \Delta p} \frac{p}{x}$$

hvor x og p betegner mængde og pris, mens skatten betegnes med t . Divideres $\bar{\epsilon}$ med $\bar{\eta}$ faas:

$$\frac{\bar{\epsilon}}{\bar{\eta}} = \frac{t - \Delta p}{\Delta p}$$

Imidlertid er tælleren ($t - \Delta p$) lig den del af skatten, som betales af sælgeren og nævneren (Δp) lig den del af skatten, som betales af køberen. Disse to størrelser vil altsaa forholde sig til hinanden som efterspørgselselasticiteten til udbudselasticiteten.

Løses udtrykket for $\bar{\epsilon} : \bar{\eta}$ m. h. t. Δp faas:

$$\Delta p = \frac{t\bar{\eta}}{\bar{\epsilon} + \bar{\eta}}$$

Ved at lade t være en (lille) konstant og lade $\bar{\epsilon}$ og $\bar{\eta}$ variere, finder man let en række forskellige overvæltningstilfælde. Holdes $\bar{\eta}$ konstant (positiv) og sættes $\bar{\epsilon} = 0$, faas $\Delta p = t$. Hvis $\bar{\epsilon} \rightarrow \infty$ vil $\Delta p \rightarrow 0$. Holdes $\bar{\epsilon}$ konstant vil $\bar{\eta} = 0$ give $p = 0$, og hvis $\bar{\eta} \rightarrow \infty$ vil $\Delta p \rightarrow t$. En række andre ekstremtilfælde vil let kunne findes, f. ex. om man lader $\bar{\epsilon}$ og $\bar{\eta}$ antage negative værdier eller lader dem have forskelligt fortegn⁸⁾.

Helt generelt kan man vel blot sige det — forholdsvis intetsigende —, at (ceteris paribus) jo mere elastisk efterspørgslen efter vedkommende vare er, jo mindre vil overvæltningen til forbrugerne lykkes (jo mere maa sælgeren selv bære), og (ceteris paribus) jo mere elastisk udbudet af den beskattede vare er, jo mere vil køberen komme til at betale af skatten.

4. Overvæltningen af den konstante stykskat under rent monopol vil være lige saa banalt⁹⁾. Den ved skatten skabte forskydning af grænseomkostningskurven (om man tager en »udbudsanalyse«) — som forskydes »opad« med t — vil give et nyt monopolpunkt, hvorved i almindelighed $t < \Delta p > 0$. Extreme tilfælde kan her opstilles ganske analogt til de for den frie konkurrence antydede. Og i dette tilfælde vil situationen med faldende grænseomkostningskurve have mere end formel interesse.

7) Hugh Dalton: »Principles of Public Finance«, London 1929, p. 51 ff.

8) Forholdene betragtes her ganske formelt, og der ses bort fra, at det maaske under den opstillede forudsætning — fri konkurrence — vil være ganske ulogisk — som de fleste overvæltningsforfattere gør — at medtage tilfælde, hvor $\bar{\eta} < 0$.

9) Ogsaa dette tilfælde gennemgaas af mange pristeoretiske systemværker. Indenfor den mere specielle overvæltningsslitteratur kan henvises til Seligmann, l. c. p. 338 ff., von Mering, l. c. p. 28 ff., H. G. Brown: »The Economics of Taxation«, New York 1924, p. 97 ff. En udførlig behandling findes ogsaa hos Edgeworth: »Papers relating to Political Economy«, London 1925, I, p. 111 ff. og Joan Robinson: »The Economic of Imperfect Competition«, London 1933, Kap. V.

5. Betydelig mere kompliceret, men til gengæld antagelig mere virkelighedsnær, bliver en udbygning af overvæltningsbilledet i den ufuldkomne konkurrences brogede verden. Man kan her tænke sig at gaa frem paa den maade, at styksskatten indarbejdes i en række af de for den ufuldkomne konkurrence opstillede »stilicerede« modeller.

I de mere simple tilfælde byder dette ikke paa særlige vanskeligheder. Tager man f. ex. priskonkurrence-ligevægten ved duopol¹⁰⁾, vil det let ses, at om de to producenter (A og B) begge rammes af styksskatten, vil den deraf følgende forskydning af deres grænseomkostningskurver give en tilsvarende forskydning af konkurrencepriserne, og de for prisligevægten bestemmende reaktionskurver forskydes som antydnet paa fig. 1 fra $a-a$ og $b-b$ til $a'-a'$ og $b'-b'$. (Det bemærkes, at forskydningen ikke er lig t , men derimod

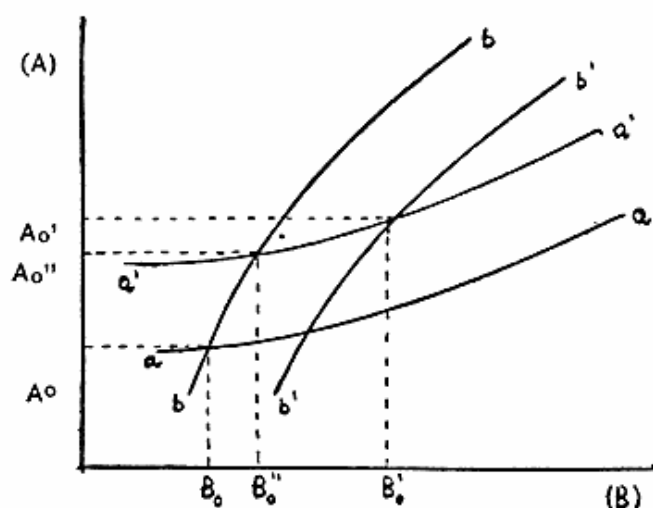

Fig. 1.

lig »overvæltningen« for den enkelte producent). Resultatet bliver — som fig. 1 viser — en forskydning af ligevægtsprisen fra A_0 og B_0 til A_0' og B_0' .

Rammes kun A's vare af skatten — f. ex. fordi A er en udenlandsk producent, som rammes af en told — vil der finde en prisforskydning sted for baade A og B, men nu mindre — til A_0'' og B_0'' (jfr. fig. 1).

Med mere komplicerede forudsætninger angaaende markedsstrategien vil afgørelsen af overvæltningen imidlertid blive betydelig vanskeligere. Har man f. ex. en asymmetrisk ligevægt¹¹⁾, vil det være særdeles let tænkeligt, at hvis kun den ene producent beskattes, vil dette faa modparten til at ændre

¹⁰⁾ Se Winding Pedersen: »Omkring den moderne Pristeori«, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1939.

¹¹⁾ Se Winding Pedersen, l. c. p. 60 ff. Disse markedsituationer er ogsaa behandlet af andre forfattere, idet dog udtryksformen varierer noget. Den af Winding Pedersen anvendte fremstillingsform er særlig anvendelig for overvæltningsundersøgelser — i hvert fald naar man vælger en »udbudsanalyse«.

sin strategi. Lader vi f. ex. prislederen (A) være beskattet, vil dette under alternative forudsætninger give forskelligt resultat. Hvis medløberen (B) ikke ændrer sin politik, vil den saakaldte asymmetri-efterspørgselskurve være den samme som før skatten. A's grænseomkostningskurve er imidlertid forskudt p. g. a. skatten, og vi faar en positiv overvæltning. Men det interessante er, at denne overvæltning vil være den samme, hvis B ogsaa rammes af skatten (forudsat at B ikke ændrer politik som følge af den ham paalagte skat), idet A's asymmetri-optimalpris ene afhænger af A's grænseomkostningskurve sammenholdt med asymmetri-efterspørgselskurven.

Imidlertid er det muligt, at en ensidig beskatning af A's vare faar B til at ændre sin prispolitik. Han ser maaske i beskatningen af A en chance for at forstærke sin konkurrence overfor A. En — alt andet lige — kraftigere underbydning fra B's side vil betyde, at asymmetri-efterspørgselskurven forskydes til venstre.

Hele situationen er antydnet ved fig. 2. $A_s - A_s$ betegner her asymmetri-efterspørgselskurven før skatten. Sammenholdt med grænseomkostningskurven (m_c) giver den til asymmetri-efterspørgselskurven svarende grænseomsætningskurve (m_r) en asymmetri-optimalpris for A paa p_m . Ved skatten forskydes for det første grænseomkostningskurven til m'_c . Hvis B ikke

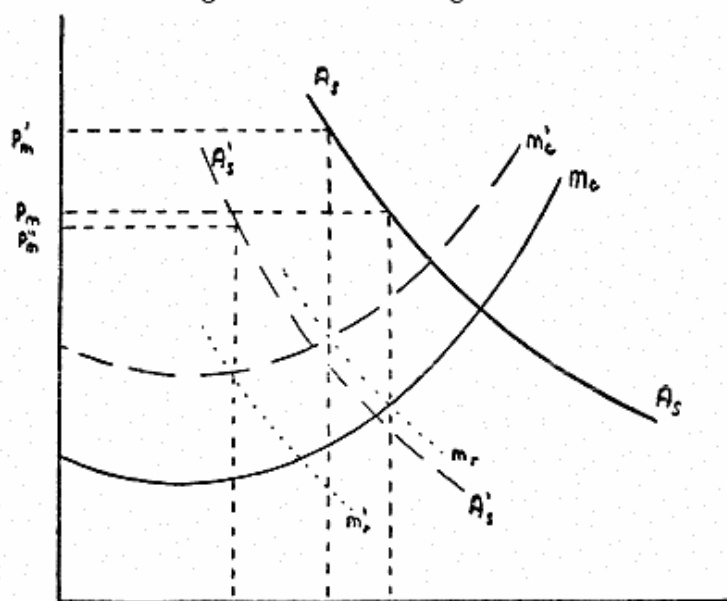

Fig. 2.

ændrer sin politik, vil vi ved skæring mellem m'_c og m_r finde en optimalpris paa p'_m . Overvæltningen er i dette tilfælde: $\Delta p = p'_m - p_m$. Hvis, som antydnet, B ændrer sin politik i den retning, at han — ceteris paribus — underbyder A stærkere, vil vi faa en asymmetri-efterspørgselskurve, som ligger længere til venstre — f. ex. $A'_s - A_s$. Sammenholder vi den hertil svarende grænseomsætningskurve (m'_r) med m'_c , finder vi en optimalpris paa p'_m . Hvis skatten bevirker en saadan forskydning af $A_s - A_s$, vil det være

klart, at i alle tilfælde vil $p_m'' < p_m'$, d. v. s. at overvæltningen bliver i denne situation mindre om kun A's vare rammes af skatten, end om ogsaa B's vare rammes af en skat.

Det spørgsmaal rejser sig imidlertid, om p_m'' er større eller mindre end den ligevægtspris, som fremkommer, hvis heller ikke A rammes af en skat (p_m). Dette spørgsmaals besvarelse afhænger aabenbart af, om forskydningen i $A_s - A_s$ er større eller mindre end forskydningen af m_c . Geometrisk er det jo uhyre let at konstruere tilfælde, hvor forskydningen i $A_s - A_s$ er saa kraftig, at $p_m'' < p_m$. Et saadant tilfælde er netop givet med fig. 2. Rent formelt lader det saaledes til, at under visse omstændigheder vil en stykskat lagt paa prislederen i et duopol, hvor asymmetri-situationen er herskende, kunne give en negativ overvæltning. Under andre omstændigheder maa man kunne tænke sig, at forskydningen af $A_s - A_s$ netop kommer til at svare til forskydningen af m_c , saaledes at der slet ikke bliver tale om nogen (positiv eller negativ) overvæltning. Og endelig kan forskydningen blive mindre end forskydningen af m_c , saaledes at overvæltningen vel bliver positiv, men dog mindre end om enten B undlader at ændre sin politik eller om ogsaa hans vare beskattes.

Forskydningen af $A_s - A_s$ er her helt afgørende. Denne forskydning kan vel antages at være afhængig dels af skattens størrelse og dels den psykologiske virkning paa B af en skat paa A's vare. Hvis en stor skat paa A's vare faar B til at reagere særlig kraftigt og faar ham til at forøge underbydningen af A meget stærkt, idet han maaske ser sin chance for at »slaa A ud«, vilde vi kunne faa den pudsige konklusion (som synes formelt korrekt, men samtidig saa paradoxal, at den vel maa antages at være noget virkelighedsfjærn), at en forholdsvis lille skat paa A vilde kunne give en positiv overvæltning, mens man ved en stor skat vilde kunne faa en negativ overvæltning. Og endelig skulde der findes en skattestørrelse, som lader hele prissituationen uændret. Tilfældet viser maaske godt, hvorledes man kan komme til meget paradoxale resultater, om man nøjes med en ren deduktiv analyse. Denne maa i alle tilfælde kontrolleres empirisk for at blive af virkelig værdi.

Denne undersøgelse kunde nu gentages under en forudsætning om faldende grænseomkostningskurve — en analyse, som dog vilde blive ret trivial.

6. Vi har foran forudsat, at A — paa trods af skatten — bevarer sin stilling som prisleder. Det er imidlertid muligt, at den ensidige beskatning af A's vare faar de to partier til at bytte gaarde. At undersøge denne variant er imidlertid ensbetydende med at undersøge overvæltningen, hvis det er B (medløberen) som belastes med skatten, mens prislederen (A) producerer en vare eller varevariant¹²⁾, som ikke rammes af stykskatten.

¹²⁾ Jeg minder om, at disse duopol-pristilfælde ogsaa har fuld gyldighed, hvis det ikke er helt samme vare, der produceres. Det ensidige beskatningstilfælde faar saaledes gyldighed ikke alene naar der er tale om en told, som blot rammer den ene part, men ogsaa naar det er en almindelig stykskat, som kun rammer den ene varevariant.

Undersøgelsen af dette tilfælde bliver paa en maade ganske analogt til det just gennemgaaede. Ogsaa her kan der blive tale om en forskydning af asymmetri-efterspørgselskurven, men denne gang til højre, idet skatten kan faa B til at formindske sin underbydning. Sker dette vil overvæltningen aabenbart blive kraftigere, end om B ikke ændrer sin politik. Denne situation illustrerer iøvrigt klart, at selv om der i den asymmetriske ligevægt findes en »prisleder«, saa er det ikke ensbetydende med, at denne suverænt fastsætter sin pris, idet medløberen ogsaa over indflydelse paa denne.

7. De foran gennemgaaede tilfælde viser — som eksempler — hvorledes man evt. vil være i stand til at indarbejde overvæltningen i modellerne for imperfect competition. Som det fremgaar af det foranstaaende vil den psykologiske reaktion overfor skatten kunne blive af afgørende betydning.

Et særligt tilfælde vil sandsynligvis være meget vigtigt, nemlig tilfældet prisstivhed. Tilbøjeligheden til at hænge fast ved faste priser vil uden tvivl blive et forhold af særlig betydning for overvæltningslæren. Resultatet kan her dels blive, at virksomhederne — for at undgaa prisændringer — beslutter selv at bære skatten (idet der saa dog evt. kan blive tale om en »kvalitets-overvæltning«). Men i mange tilfælde kan resultatet vel ogsaa blive, at overvæltningen bliver fuldstændig ($\Delta p = t$, evt. $> t$). En skat kan være anledningen til, at man alvorligt tager en prisændring under overvejelse, og — den almindelige prisstivhed taget i betragtning — prisen vil da ofte blive ændret ikke alene p. g. af skatten, men ogsaa p. g. af de i den foregaaende periode paaløbne — og hidtil »udækkede« — omkostninger. Skatten er her maaske en særdeles »god« anledning, idet det er en omkostningsændring, som publikum kender, og vil forekomme at være en »god undskyldning« for prisstigningen. Det er altid rart at kunne give skatterne skylden.

Placeringen af skatten — om den placeres paa et tidligt eller sent led af produktionsprocessen — maa ogsaa inddrages i overvejelserne. En prisberegning ved coutumemæssige avanceprocenter vil her bevirke, at overvæltningen bliver større, jo længere tilbage i produktionsprocessen skatten placeres. Paa den anden side er det ikke særlig vanskeligt at opstille modeltyper, hvor placeringen af skatten ingen rolle spiller for overvæltningen. Inddragningen af en skelnen mellem de forskellige led i produktionen i overvæltningsbilledet komplicerer dette noget, og jeg skal her lade det ligge.

8. Den partielle omsætningsskat behandles sikkert lettest efter de foran antydede retningslinier. Den byder ikke paa nye principielle vanskeligheder, idet den lettest opfattes som en — ikke konstant — stykskat. Iøvrigt aabner der sig her uanede muligheder, idet man jo ikke behøver at lade skatten være en regressiv stykskat — saaledes som en omsætningsskat med fast procent vil være det — men i og for sig er i stand til at foretage alle mulige former for variation af skatten med mængden. Herved vil man have et i teorien særdeles smidigt instrument til en speciel regulering af produktionen i bestemte sektorer.

9. Den foran antydede udvidelse af overvæltningsslæren ind i den ufuldkomne konkurrences verden maa imidlertid senere ledsages af en total analyse af de nævnte skatters virkninger. Forholdet er det, at man ikke alene vil faa visse prisreaktioner for den beskattede vare (den specielle overvæltning), men tillige vil der komme visse totale virkninger. Man tager dog næppe fejl, om man siger, at denne totale analyse først kan gennemføres, naar man har foretaget en grundig partiel analyse. Man maa jo vide nøje besked om, hvorledes den partielle overvæltning er for den paagældende skat, før man vil være i stand til at angive de virkninger, denne priskorskydning vil have. Dette er vel en af aarsagerne til, at problemet er saa lidet berørt i litteraturen¹³).

Der skal ikke her gøres noget forsøg paa en egentlig behandling af spørgsmaalet. Det kan blot antydes, at den afgørende Størrelse bliver ændringen i udgiftsbeløbet for vedkommende vare. Kaldes denne størrelse ΔO , faar vi aabenbart, at

$$\Delta O = \Delta p \cdot x + \Delta x \cdot p + \Delta x \Delta p = \Delta p x (1 + \epsilon) + \Delta p \Delta x.$$

Man maa saa først skelne mellem, om $\Delta O \equiv 0$. Hvis $\Delta O > 0$, maa man atter skelne mellem, om $\Delta O \equiv T$, hvor T er det totale skattebeløb (for den konstante stykskat bliver $T = t \cdot x$). Udtrykt ved ϵ bliver spørgsmaalet, om ϵ

$$\equiv \frac{t}{\Delta p} - \frac{\Delta x}{x} - 1$$

Det er forholdsvis banalt at gaa i detaljer med disse forskellige tilfælde. Ud fra den her anlagte betragtning bliver størrelsen af den igangsatte proces helt afgørende. Denne kommer til at afhænge af følgende fire størrelser: skattens størrelse, overvæltningsgraden (defineret som $\frac{\Delta p}{t}$), varens efterspørgselselasticitet samt varens budgetprocent.

Vil man undersøge specielt, hvordan en bestemt anden vare paavirkes af skatten, bliver de afgørende størrelser: Engleelasticiteten for denne vare, skattens størrelse, overvæltningsgraden samt den beskattede vares efterspørgselselasticitet og budgetprocent.

Et helt andet spørgsmaal er, at man ved en saadan total analyse næsten vil være ude af stand til at holde sig til den egentlige overvæltningsslære, men i stedet flyder over i den almindelige finansteori. Et særligt teknisk analyse-

¹³ H. G. Brown (l. c. p. 62 ff.) er vist en af de første, som overhovedet nævner problemet. Oskar Engländer's bog »Allgemeine Steuerlehre und Steuerwirkungslehre«, Prag 1935, kan i kraft af de særdeles abstrakte kvantitetsteoretiske forudsætninger ikke siges at give noget virkeligt bidrag (jfr. G. Schmolders' kritik i Finanzarchiv 1936: »Monetäre Theorie der Steuerüberwälzung«). Derimod berøres problemet af Carsten Welinder i »Grundzüge einer dynamischen Incidenztheorie«, Weltwirtschaftliches Archiv 1940 (I) og mere indgaaende hos Kjeld Philip: »Det offentlige Finanspolitik og den økonomiske Aktivitet«, København 1942, kap. XIV, jfr. kap. XXI. I den lidt ældre overvæltningsslitteratur omtales problemet ofte slet ikke.

problem er, at det er yderst sandsynligt, at en forsvarlig løsning af problemet vilde kræve et svært haandterligt og meget kompliceret matematisk apparat og løsningen af et ligningssystem, som numerisk kun vil være mulig med de allernyeste udviklinger indenfor den mekaniske regneteknik.

10. Om indkomstkattens overvæltning siges der egentlig uhyre lidt i litteraturen, et forhold som vel finder sin forklaring i, at denne skat dels er af forholdsvis ny oprindelse og dels egentlig slet ikke giver anledning til problemer for de forskellige forfattere.

Den almindelige opfattelse har nemlig været, at en generel indkomstskat (til forskel fra særskatter) ikke vil kunne overvælttes¹⁴⁾. Begrundelsen har været — den vel helt holdbare — at hvis en indkomstskat virkelig er generel (ligelig), saa vil den ikke kunne give anledning til bevægelser for de forskellige produktionsfaktorer. Disses fordeling vil — om den var optimal før skatten — stadig være optimal. Man kan ikke ved nogen bevægelse »spare« skat.

En ganske anden sag er det, at den faktiske indkomstskat vel ofte vil give en overvæltning, da den ikke er ligelig. I teorien er der saaledes gennemgaaende enighed om, at særskatten paa aktieselskaber vil blive overvæltet. Ingen vil investere her, saafremt den effektive rente ikke mindst er normalrenten, hvorfor en overvæltning skulde være uundgaaelig. Og faktisk finder her vist en overvæltning sted. Men man kan rigtignok paa den anden side fremhæve, at det anførte ræsonnement forudsætter, at investeringen »gaar til grænsen«, eller med andre ord, det forudsættes, at der paa grænsen findes selskaber, som — hvis de ikke overvæltede skatten — vilde give en rente, som var lavere end markedsrenten.

Imidlertid er forholdet jo ofte det, at der faktisk — selv ved »grænseinvesteringerne« — faas en rente, som ligger over markedsrenten. Og saa længe skatten ikke tvinger den effektive rente ned under markedsrenten, skulde der ikke a priori være nogen grund til at vente en overvæltning.

Dette har i og for sig vide perspektiver, idet talrige overvæltningsræsonnementer netop bygger paa forudsætningen om »a true competitive rent«. For saa vidt som denne antagelse kan være meget urealistisk, vil disse hypoteser ofte kunne anfægtes.

11. Der er tradition for at nævne en særskat paa arbejds løn. Hvor denne skat er blevet behandlet ud fra moderne synspunkter m. h. t. prisdannelsen for arbejdskraft¹⁵⁾, har synspunktet stedse været, at denne skat ikke vil kunne overvælttes. Det hedder f. ex. hos Kjeld Philip:

¹⁴⁾ Se f. ex. Seligmann, l. c. p. 85 ff. og samme forfatters »Essays in Taxation«, New York 1903, kap. IV.

¹⁵⁾ Se f. ex. Kjeld Philip, l. c. p. 319 eller diskussionen gengivet i »Forhandlingerne ved det nordiske nationalekonomiske Møde i København den 6.—8. Sept. 1926«, København 1927, p. 50.

»Ved Forhandlingsbordet, om Lønnen fastsættes ved Forhandling, vil Arbejderne selvfølgelig kræve højere Løn og sandsynligvis bruge Lønskatten som et Argument, men den vil ikke have forsynet dem med et nyt Magtmiddel.«

Nu vil det være klart, at spørgsmaalet om mulighederne for at overvælde en skat paa arbejdsløn faktisk er identisk med spørgsmaalet om, hvorvidt en eller flere af de for lønnen determinerende faktorer paavirkes af denne skat. Dette er aabenbart ogsaa synspunktet hos Kjeld Philip. I det anførte citat maa tillige implicit ligge, hvad man har betegnet som den sociologiske lønteori. Efter den sociologiske lønteori determineres lønnen af en lang række faktorer¹⁶⁾. En enkelt af disse — men saa vidt det er muligt at skønne en meget vigtig faktor — er arbejdernes tilbøjelighed til at vælge kamp frem for forlig. Denne faktor er af F. Zeuthen trukket frem til en indgaaende analyse¹⁷⁾. Hvis man nu gaar ind paa Zeuthen's hypotese — at tilbøjeligheden til strejke er af afgørende betydning for lønnens højde¹⁸⁾ — er spørgsmaalet, om skatten her vil øve nogen indflydelse.

Efter Zeuthen vil en ligevægt for lønnen findes i det punkt, hvor der er ligevægt mellem fordelene, hvis den modsatte part giver efter og tabet i det tilfælde, hvor modparten ikke giver efter, men tager en konflikt. Sandsynligheden for at modparten foretrækker en konflikt multipliceret med tabet i den kommende periode ved en saadan konflikt skal i ligevægt være lig sandsynligheden for at modparten giver efter multipliceret med gevinsten i den kommende periode ved at kravene tilfredsstilles.

Med udgangspunkt i denne determinering maa resultatet af en særskat — som her tænkes opkrævet hos arbejderne — blive, at skatten overvælttes. Thi ligevægten vil blive forrykket derved, at man nu ikke længere opnaar den diskuterede løn ved et forlig, men derimod denne løn minus skatten. M. a. o., arbejderne vil — *ceteris paribus* — være mere tilbøjelige til at tage en konflikt, idet de ikke under konflikten skal betale skatten.

Det er saaledes ikke helt korrekt, at skatten »vil ikke have forsynet dem med et nyt Magtmiddel«. Selv om de maaske ikke har faaet et nyt magtmiddel, saa er der sket det, at et allerede eksisterende — nemlig tilbøjeligheden til at tage en konflikt — er blevet forstærket. Og det er netop p. g. af skatten.

Et problem for sig bliver saa de totale virkninger af denne lønforhøjelse.

¹⁶⁾ Jfr. Jørgen Pedersen: »Arbejdslønnen i Danmark under skiftende Konjunkturer i Perioden ca. 1850—1913«, København 1930, p. 259.

¹⁷⁾ »Arbejdsløn og Arbejdsløshed«, København 1939, p. 177 ff.

¹⁸⁾ Man bemærke, at Zeuthen slet ikke udelukker — ja iøvrigt selv fremhæver — at andre determinerende faktorer kan gøre sig gældende. Det er saaledes blot en enkelt faktor, som imidlertid betragtes som værende saa vigtig, at en nærmere undersøgelse af dens virkninger er paa sin plads.

Det bliver atter et spørgsmaal om de totale virkninger, som jeg her maa lade ligge. Men for en fuldstændig undersøgelse hører problemet naturligvis med, idet man maa undersøge, om skatten evt. siden bliver væltet tilbage — i den ene eller anden form — paa arbejderne.

Ved et iøvrigt ganske analogt argument maa man vist komme til, at hvis skatten opkræves hos arbejdsgiverne, vil vi ogsaa faa en overvæltning. Thi bortset fra de mulige fremvæltninger paa priserne vil i dette tilfælde arbejdsgivernes tilbøjelighed til at tage en konflikt (under hvilken de ikke skal betale skatten), være forstærket, hvorfor man maa vente, at lønnen evt. ikke stiger saa stærkt, som den ellers vilde have gjort. (Det er vel i reglen i denne form overvæltningen her vil vise sig, idet en direkte nedpresning af lønnen hører til de store sjældenheder).

12. I det foregaaende har ordet »overvæltning« været taget i den klassiske betydning som identisk med den prisstigning, vedkommende skat forarsager. Tilmed har det især foran været de partielle prisændringer, som har været behandlet.

I den nyeste tid har man imidlertid set »overvæltning« anvendt i en videre betydning. Det drejer sig i første række om nævnte afhandling af Kjeld Philip (og delvis Carsten Welinder). Tager vi det af Philip anlagte synspunkt, vil »overvæltning« være at opfatte i langt videre forstand, idet man »ikke alene ser den Gruppe, der efter den traditionelle Overvæltningsslære kommer til at bære Byrden, men ogsaa paa de andre Grupper, der gennem manglende Beskæftigelse i lige saa stort Omfang maa se deres Evne til at nyde Samfundets Goder beskaaret.«¹⁹⁾

Dette synspunkt aabner særdeles vide perspektiver. En afgjort fordel ved dette synspunkt er, at man tvinges til at arbejde med de totale virkninger og derved undgaar, at overvæltningsslæren forsømmer dele, som maaske er fuldt saa vigtige som de mere partielle virkninger. Paa den anden side betyder det, at overvæltningsslæren flyder ud og faktisk bliver identisk med største delen af den centrale finansteori. Man kunde saaledes maaske hævde, at overvæltningsslæren maa overlade dette videre spørgsmaal til den generelle finansteori og i stedet koncentrere sig om de partielle problemer. Efter dette synspunkt skulde den klassiske, partielle analyse under ceteris paribus forudsætningen netop her være praktisk, da denne analyse uvægerlig maa være en forudsætning for den totale analyse, som maa kunne henvise til den centrale finansteori.

Hvad man ud fra hensigtsmæssighedskriteriet nu end maatte vælge, saa vilde den »videre« definition faa en anden vigtig konsekvens, nemlig at man let føres ind paa studiet af expansive og kontraktive processer i forbindelse med overvæltningen.

¹⁹⁾ Kjeld Philip, l. c. p. 205.

Med dette problem føres vi ind paa en forudsætning, som hidtil har været uomtalt — og i almindelighed i overvæltningsslitteraturen er helt uomtalt paa trods af, at den er saare vigtig — men som bør præciseres nærmere. Den almindelige, partielle overvæltningsundersøgelse — f. ex. efter de foran angivne retningslinier — forudsætter faktisk, at den totale indkomst i samfundet er uændret, en forudsætning som skjuler sig i ceteris paribus klausulen. Denne forudsætning er ogsaa meget let at opretholde, om man tænker sig den betragtede skatteform som et alternativ til en anden skat af samme størrelse, d. v. s. med samme kontraktive virkning. Og her er det naturligvis mest hensigtsmæssigt, at denne alternative skat er »uskadelig« m. h. t. overvæltning. Som anført maa man regne med, at dette gælder for den generelle (ligelige) indkomstskat. Man kan saaledes sige, at gennemfører man en partiel overvæltningsundersøgelse, maa den betragtede skat betragtes alternativt med en ligelig indkomstskat af samme størrelse.

Denne forudsætning vil vel være en af dem, man vil lade falde, om man fra begyndelsen startede med at drage de totale virkninger ind i billedet. Fra at være en analyse af en komplementær prisspredningsproces vilde man faa en analyse af en enkeltrettet prisspredningsproces (og aktivitetsspredningsproces). Hvis man vil lede overvæltningsslæren bort fra de klassiske linier — som ingenlunde behøver at være identisk med uhensigtsmæssige linier — vil dette vist blive en af vejene.

13. Den anden og langt vigtigere vej at betræde gaar i en helt anden dimension, men bør nævnes. Det er nemlig spørgsmaalet, om man ikke skal lade de mere eller mindre luftige modeldannelser for overvæltningsslæren fare og i stedet gaa i gang med empiriske undersøgelser. Det skulde dog være muligt blot at beskrive, hvorledes priserne faktisk har udviklet sig sammenholdt med de faktiske skatteændringer. Dette vilde indebære arbejder i stil med — og med forbillede i — Laspeyres²⁰). Man vilde uden tvivl herved ikke alene kunne belyse overvæltningen af skatter, men vilde blive i stand til at levere pristeorien vigtige bidrag.

Dette er et videre problem, nemlig problemet om den nu herskende pristeoris virkelighedstilknytning. Thi overvæltningsslæren er en march, en exercits i pristeorien. Meget vilde være vundet og store fremskridt i sigte, om alle sluttede sig til Zeuthen: »Den næste og meget interessante Opgave bliver en empirisk Udfyldning af Rubrikkerne«.

For at slutte med endnu et citat fra Zeuthen, kan man sige: »Til sidst skal fremhæves, at Tiden nu maa være inde til erfaringsmæssigt Studium af Prispolitikken.«

²⁰) »Statist. Untersuchungen zur Frage der Steuerüberwälzung«, Finanzarchiv 1901.